

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
«Засоби формування візуальної мови сучасного шрифтового плакату (на
матеріалах колекції міжнародної екологічної триєнале «4-й блок»)»

Мудаліге О.І.

Науковий керівник – Іваненко Т.О., кандидат мистецтвознавства, доцент,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 023
«Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»
галузі знань 02 Культура і мистецтво

Актуальність теми дисертації.

Плакат – твір мистецтва та, водночас, дизайну, є одним з дієвих засобів пропаганди соціальних цінностей та реклами культурних подій. У лаконічних та емних формах він відображає конкретну проблему, висвітлює важливість ситуації, наголошує на її значності, застосовуючи метафоричне зображення та виразний шрифтовий текст.

Сучасний плакат – зразок типографської майстерності, твір образотворчого мистецтва, продукт графічного дизайну, апробуються на різних творчих майданчиках та заходах, серед яких – Міжнародна триєнале екологічного плакату «4-й Блок», що з 1991 р. ініціює об'єднання творчих зусиль дизайнерів-графіків світу з екологічних проблем, спільних для людства усіх континентів.

Результати роботи заходу, а також творчі набутки його учасників – дизайнерів-графіків, потребують аналізу та систематизації, як такі, що демонструють актуальні запити соціуму та варіанти їх сучасних, креативних рішень. В запропонований дисертаційній роботі предметною базою таких досліджень є колекція науково-практичної лабораторії «Музей еко-плакату 4-й БЛОК/архів» при Харківській державній академії дизайну і мистецтв, яка вміщує понад 10000 плакатів з 60 країн. Їх дослідження має вагоме практичне значення для теорії та історії світового й вітчизняного графічного дизайну назагал та плакатного мистецтва зокрема.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Достовірність наукових результатів дисертації забезпечує комплекс досліджень, спрямованих на : 1. осмислення, залучення, адаптування досвіду дизайнерської діяльності, одержаного на Міжнародному трієнале «4-й Блок», 2. вироблення на цій основі дефініції візуальної мови шрифтового плакату, що здійснено вперше; 3. вивчення засобів візуальної мови сучасного шрифтового плакату екологічного, соціального та культурно-видовищного типу; 4. виявлення особливостей дизайнерських рішень щодо створення шрифтового плакату алфавітної і неалфавітної систем писемності; 5. введення у науковий обіг імен дизайнерів, творчість яких пов'язана із створенням плакату, 6. введення у науковий обіг зразків шрифтового плакату, зібраних за тридцять років існування Міжнародної трієнале екологічного плакату «4-й Блок» (1991-2021).

Окрім того, наукова новизна дисертаційного дослідження полягає також в наступному: проаналізовано зразки плакатів з точки зору їх мовно-образної специфіки; систематизовано спеціалізовану колекцію плакатів науково-практичної лабораторії «Музей еко-плакату 4-й БЛОК/ архів»; підсумовано результати аналізу матеріалу, розглянутого в дисертації: а) за періодами (виходячи зі змін візуальної мови дизайну шрифтового плакату від часів перших трієнале щодо екологічного плакату), б) за дефініціями візуальної мови (щодо соціального та видовищно-культурного плакату). Уточнено визначення шрифтового плакату. З'ясовані питання сучасного впливу шрифтового плакату на екологічну свідомість та природоохоронні завдання соціуму. Окреслено перспективи шрифтового плакату, в тому числі, в аспекті фахової підготовки здобувачів вищої освіти за дизайнерськими спеціальностями.

Наукові дослідження виконані здобувачем у Харківській державній академії дизайну і мистецтв під керівництвом кандидата мистецтвознавства, доцента Іваненко Т.О.

В дисертаційній роботі Мудаліге О.І. поставлено наступні наукові завдання: виявити на основі аналізу історіографії питання ступінь вивченості теми; систематизувати джерельну базу та матеріали; визначити особливості дизайну шрифтового плакату алфавітної і неалфавітної систем писемності;

розкрити значення діяльності Міжнародної трієнале «4-й Блок» та осмислити його творчий досвід; виявити етапи формування, становлення та розвитку візуально-графічної мови дизайну шрифтового плакату; виявити механізми формоутворення візуальної мови сучасного шрифтового плакату; дати визначення поняттю «візуальна мова шрифтового плакату»; зазначити перспективи подальших досліджень відповідно до мети дослідження, що полягає в систематизації візуального матеріалу та виявленні основних засобів формування візуальної мови шрифтового плакату різних систем писемності на матеріалах колекції плакатів Міжнародної екологічної трієнале «4-й Блок».

Мудаліге О.І. повною мірою оволоділа методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувачки Мудаліге О.І. повністю відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, що зазначено у п. 5 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Мудаліге О.І. є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Дисертація Мудаліге О.І. складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, переліку використаних джерел та додатків.

Маючи темою «Засоби формування візуальної мови сучасного шрифтового плакату (на матеріалах Міжнародної екологічної трієнале «4-й

Блок»)), робота за змістом відповідає спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» (галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»). Загальний обсяг роботи — 282 сторінки, з них основного тексту — 141 сторінка.

У вступі (с. 16-23) обґрунтовано вибір теми дослідження, ступінь розробленості теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідницької роботи, охарактеризовано наукову новизну та практичне значення результатів дисертації, розкрито особистий внесок здобувача, вміщено відомості про апробацію, наведено дані про публікації, структуру та обсяг дослідження.

У першому розділі роботи «Історіографія питання, джерельна база, методи дослідження» (с.23-47) автор, аналізуючи наукову літературу з питань візуальної мови, шрифту, типографії, плакату, шрифтового плакату, визначила підходи та методи роботи, як загальнонаукові, так і спеціальні, зокрема, системний підхід, методи синтезу та узагальнень, спостереження та порівняння, історико-порівняльний метод, прийоми мистецтвознавчого (образно-стилістичного) аналізу, методи стилістичного аналізу та класифікації, прийом систематизації візуального матеріалу.

Методологічну основу дисертації складають праці українських науковців (О. Северина, А. Будник, О. Колосніченко, Р. Михайлова, Н. Складенко, Т. Іваненко, В. Лесняк, Н. Сбітнева, І. Дуднік, О. Яремчук, А. Андрейканіч, В. Шевченко, О. Калашнікова, Г. Затуловська, М. Ісмайлова, О. Залевська, І. Шалінський, Н. Удріс-Бородавко, Ю. Сосницький) та зарубіжних (К. Клер (Kate Clair), Е. Лаптон (Ellen Lupton), І. Зальц (Ina Saltz), О. Донєв (Aleksandar Donev), Зенгз Занг і Зіквіанг Каї (Zhengze Zhang and Zhiqiang Kai), Цзецянь Ван (Van), Р. Бірічкай (R. Birickai), М. Гелдеман (Maarten Gelderman).

Матеріали колекції Міжнародних трієнале екологічного плакату «4-й Блок» 1991–2021 рр., створені дизайнерами з 31 країн світу, вперше введені до наукового обігу.

Другий розділ «Шрифтовий плакат в контексті знаково-символічної комунікації» (с.48-75) присвячено розгляду шрифтового плакату на тлі

загальноцивілізаційних процесів, де плакат постає як об'єкт дизайну, рекламний засіб, засіб міжкультурної взаємодії, культурної інтеграції та національної ідентифікації, специфічний продукт соціуму, що впливає на формування громадської свідомості.

Виявлено якості шрифтового плакату в умовах технологічних змін та інновацій як адаптивного засобу вираження авторської ідеї або комерційних завдань у соціокультурних, мистецьких, екологічних, політичних напрямках. Аналіз особливостей плакатів трієнале з культурних регіонів різних систем писемності (алфавітною та неалфавітною), представлений у роботі Мудаліге О.І., продемонстрував наслідування та застосування прийомів і засобів формування візуальної мови таких стилів та напрямів, як: а) швейцарський міжнародний стиль; б) панк-культура; в) оп-арт; г) стилістика «гранж» та «хіпстер»; г) психоделічний стиль. При цьому виявлено, що для плакатів китайських дизайнерів притаманний символізм, поєднання традиційних канонів і новітніх технологій з письмовими знаками і культурними символами латинської системи письма; для японських дизайнерів характерна філософія образних рішень, відкритість зовнішнім впливам, поєднання декоративності, вишуканої каліграфії та західних елементів; відмінністю українських дизайнерів є тяжіння до написів латиною, що потребує розвитку української кирилиці, популяризації нових форм графем для відродження національної ідентичності. Автор роботи справедливо акцентує питання збереження культурної та національної ідентичності через застосування засобів формування та візуалізації мови авторської ідеї.

У третьому розділі «Трієнале «4-й Блок» в світовому культурно - мистецькому просторі екологічної парадигми» (с.75-105) означено вплив та місце шрифтового плакату в соціокультурному просторі на тлі історії Міжнародної трієнале екологічного плакату «4-й Блок». Важливий для позиціонування України в світовому культурно-мистецькому просторі екологічної парадигми, трієнале сприяє популяризації графічного дизайну, в тому числі, дизайнерської освіти й підготовки кадрів. Цей аспект простежено на матеріалах альбомів-каталогів одинадцяти проведених трієнале, а також

книги спогадів засновника трієнале, академіка Національної академії мистецтв України, професора, заслуженого діяча мистецтв України О. Векленка. Доведено, що навколо зібраної колекції плакатів і графіки утворився осередок сучасної дизайнерської культури, своєрідний центр - лабораторія «Музей еко-плакату 4-й БЛОК/архів», що успішно виконує інформаційну, видовищну, освітню, виховну, ціннісно-орієнтаційну функції. Наголошено на важливій ролі Харківської державної академії дизайну і мистецтв у підтримці науково-практичної лабораторії «Музей еко-плакату 4-й БЛОК/ архів», що має потужний творчий і науковий потенціал, власні традиції та авторські методики викладання, апробовані у навчальному процесі. Завдяки такому підходу нові покоління мистецької еліти України беруть участь в діалозі з представниками інших культурних регіонів, транслюють свій досвід у світовий мистецький простір.

Підсумовано, що в колекції зразків, зібраних завдяки трієнале, екологічна тематика є найпоширенішою. Візуально-графічна мова зразків шрифтового плакату засвідчує їх наявні зміни у періоди: 1) 1991–1997 рр.; 2) 2000–2009 рр.; 3) 2012–2021 рр., що демонструють шляхи еволюції художньої мови за хвилеподібним принципом з одного боку, та еволюцію розвитку самого плакату у межах трієнале, з іншого.

У четвертому розділі «Візуальна мова шрифтового плакату в системі візуальної комунікації» (с.106-140) виявлено стилістику формоутворення візуальної мови шрифтового плакату, що полягає у : 1) деформації знакових конструкцій (зміни структури напису, деформація графеми букви, зміни рівня читабельності, деструктуризація слова); 2) залучення контрформи; 3) звернення до шрифтової інтерпретації сенсу повідомлення, за параметрами: а) синтез шрифту і зображення (адаптація форм літер напису, каліграма, комбіновані засоби); б) синтез шрифту і сенсу напису; 4) конструювання шрифтової артінсталяції (предметна композиція, аплікація, техніка колажу, змішані техніки тощо); 5) підкреслення текстури; 6) акцентування кольору; 7) імітації об'єму (тінь, градації світла, імітація фактури, застосування 3D-технологій тощо). Виявлено, що художньо-естетична функція шрифту

обумовлена засобами візуалізації авторської ідеї, при цьому шрифт стає самостійним арт-об'єктом.

У дисертаційній роботі також систематизовано види шрифтів, використаних у шрифтових та комбінованих плакатах. З'ясовано, що найбільшими групами за вживанням, є гротескові шрифти та авторські написи, прийоми їх виконання. Запропоновано уточнення визначення шрифтового плакату та дефініцію його візуальної мови. Окреслено тенденції розвитку сучасного шрифтового плакату та перспективи його вивчення в умовах трієнале тощо.

Викладені у дисертації положення, обґрунтовані у підсумкових висновках (с.137-141). Висновки відповідають поставленим меті і завданням. Вони надають повне уявлення про результати проведеного дослідження.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою, логічна, послідовна, має науковий стиль викладу, демонструє володіння науковою термінологією.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Наукові результати дисертації висвітлені у 10 наукових публікаціях здобувача, серед яких: 4 статті у вітчизняних фахових наукових виданнях. Публікації у фахових виданнях присвячені сучасним тенденціям в дизайні шрифтового плакату екологічного спрямування, історії створення музею екологічного плакату в Харківській державній академії дизайну і мистецтв, засобам дизайну шрифтового плакату екологічного спрямування, стану дослідження шрифтового плаката в науковому дискурсі.

Також результати дисертації були апробовані на 4х наукових фахових конференціях, доповіді опубліковані у збірниках міжнародних та всеукраїнських науково-теоретичних конференцій, 2 – у публікаціях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Таким чином, наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача та відповідають вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Недоліки, зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи.

1. Ідея дисертації полягає у розгляді результатів культурно-мистецького заходу – Міжнародної екологічної триєнале «4-й блок», у межах якого розглянуто типи, особливості, характерні риси сучасного екологічного плакату. Чи можна простежити еволюційно-трансформаційні зміни цього плакату за способами художніх підходів та особливостей відображення самої проблеми екології?
2. Розглядаючи наукові джерела, автор ретельно аналізує літературну базу і справедливо визначає ступінь вивченості теми недостатньою, хоча перелік публікацій вітчизняних та зарубіжних дослідників є вже досить солідним. У висновках до розділу автор робить акцент на практичній стороні питання, випускаючи із поля зору масив загальнотеоретичних праць, які досить детально проаналізовані у тексті. На наш погляд, включення їх у підсумковий огляд надав би висновкам об'ємності.
3. У переліку стилів та напрямів шрифтового плакату із колекції Міжнародної триєнале екологічного плакату «4-й Блок», перераховані швейцарський міжнародний стиль, панк-культура 70-х ХХ ст., оп-арт, «гранж», «хіпстер», психоделічний стиль (с.54). Не зовсім виправданим, на наш погляд, виглядає уніфікація деяких назв. Так, «міжнародний стиль» передбачає або використання слова «швейцарський» як позначку, яку прийнято писати в дужках, або використання формули «швейцарський стиль», що сам собою позиціонується як міжнародний (Див.: Hollis R. *Swiss Graphic Design: The Origins and Growth of an International Style, 1920—1965*. New Haven: Yale University Press: 2001. 272 p.). Назву «панк-культура 70хрр.ХХ ст.», можливо, вартувало би замінити на стиль «панк» (див.: 29 Things You Didn't Know About Punk Style - Hardcore punk of the '80s preferred simple, utilitarian style because it

was better for moshing). Так само, більш логічно виглядає форма: стиль «гранж», стиль «хіпстер», «психоделічний» стиль тощо.

4. У висновках дисертаційної роботи констатовано, що у складі колекції присутні шрифтові плакати екологічного, соціального та культурно-видовищного спрямування, причому «сама екологічна тематика є найпоширенішою» (с.138). Наскільки виправданим є наголос на соціальному та культурно-видовищному плакаті та взагалі розподіл плакату на екологічний, соціальний та культурно-видовищний (с.2), якщо у роботі не передбачено виокремлення їхніх особливостей та акцентування властивих їм рис, а головною лінією дослідження є уніфікація ознак за єдиним принципом рішення ідеї у формі шрифтового плакату.

Вважаю, що висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів та не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктор філософії Мудаліге Олени Іванівни на тему «Засоби формування візуальної мови сучасного шрифтового плакату (на матеріалах колекції міжнародної екологічної трієнале «4-й блок») виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для /вказати галузь знань/. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та №502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти,

наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувачка Мудаліге О.І. заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Офіційний опонент:

**доктор мистецтвознавства, професор
Київського національного університету
технологій та дизайну**

Михайлова Р.Д.

